

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Sur.}

1258

Title: Bhagavad Gita

Later

Gita

: Bhagavad Gita	: Title
:	: Author
:	: Editor
:	: Year, Vols.
:	: Publisher
1258 :	: Remarks

Incomplete

1258

पावक। इत्यंगुष्ठान्मः॥ नचैतन्केदयन्त्यापोनशो
षमृतिमारुतश्चित्तजनीन्यान्मः॥ अष्टेद्योयमहा
द्योयमकेद्योशोषाएवचेविमध्यमन्मः॥ नित्यः
सर्वगतः स्वाणुरचलोयमनातनः स्वनामिकाभ्यां
नमः॥ पश्यमेपाथरूपमसि शतशोथसहस्रशः इति
कनिष्ठकाभ्यां नमः॥ नानाविधानि दिव्यानि नानाव
र्णकानि चेति करतलकरदृष्ट्याभ्यां नमः॥ नैतच्छि

दंतिशस्त्राणीतिरुहयायनमः॥नचैतन्केदयन्त्याप
 इतिशिरसेस्वादा॥अछेद्योयमदाद्योयमितिशिखा
 येवौषद॥नित्यःसर्वगतःस्वाणुरितिकवचायजं
 पत्रयमिषोयमपाणीतिनेत्रत्रयायवौषद॥नाना
 विधानिदिव्यानीत्यस्त्रायफद॥॥श्रीकृष्णप्रीत्या
 भ्रजयेविनियोगः॥॥ध्यानं॥॥पार्थायप्रतिबोधि
 तान्नगवतानारायणेनस्वयं व्यसनेनप्रथिताडु

नगी.
 २

राणमुनिनामधेयमहाचारते॥अद्वैतामृतवर्षि
 णीन्नगवतीमष्टादशगंध्यायिनी।मंबत्वामनसाद
 धामिन्नगवतीतेनवदेषिणी॥१॥नमोस्तुतेव्यास
 विशालबुधेफुल्लारविंदायतपत्रनेत्र॥येतत्वया
 चारततैलमृणःप्रज्वालितोत्तानमयःप्रदीपः॥२॥
 प्रपन्नपारिजातायतोत्रवेत्रैकपाणये॥तानुमु
 द्रायकृष्णामगीतामृतउदेनमः॥३॥सर्वोपनिष

होगा वो दो गधा गोपालनंदनः॥ पार्थो विसुधीनो
 काडु गंधी ताम्रतमहता॥४॥ वसुदेवमुतं देवं कंस
 चाणुरमर्दनं॥ देवकी परमानंदं कृष्णं वदेजगद्गु
 सं॥५॥ श्रीमद्राजराज जयप्रथम जलागां भरणी लो
 त्पला॥ दाल्यग्राहवती कृपेण वहिनी कर्णेन वेला
 कुला॥ अश्वत्थामविकर्णघोरमकराडयोधना
 वत्सीनि॥ मोक्षीर्णखलु पांडवा एव नदी केवर्त्त

भगी.
 ३

यैः स्ववैवेदैसांगयदक्रमोपनिषदैर्गायिनियंसा
 मगाः॥ ध्यातावस्थिततर्जनेन मनसा यत्प्रपत्तिं॥
 योगिनो यस्यांतं न विडः सुरासुरगणा देवाय
 तस्मै नमः॥ ए॥॥ धतराष्ट्र उवाच॥॥ धर्मक्षेत्रे
 कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः॥ मामकाः पांडवा
 श्चैव किमकुर्वत संजयः॥१॥ संजय उवाच॥॥
 दृष्ट्वा तु पांडवानीकं दूढं दयोधनस्तदा॥ आचा

भगी.
 ४

कः के रावः ॥ ६ ॥ मारा राय विचः सरोजममलंगी
 तार्थगंधोत्कटं ॥ नानारव्या न क के सरं हरिकथा
 संबोधना बोधितं ॥ लोके सज्जन व द्यै रहरद
 : पेपीयमानं मुदा ॥ नृया झरत पुं कजं कलिम
 लप्रधंसिनः श्रेयसे ॥ ७ ॥ मुक करोति वाचालं प
 गुलं घयते गिरिं ॥ यत्क पात महं वंदे परमानं
 दमाधवं ॥ ८ ॥ यं ब्रह्मावरुणे प्रमरुत सत्त्वं तिदि

यमुपसंगम्य राजा वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ पश्यैतां पांडुपु
 त्राणामाचारमिह तीक्ष्णं ॥ कदापु पदपुत्रेण तव शि
 ष्येण धीमताः ॥ ३ ॥ अत्र शूरमहेशासानीमानु न समा
 युधि ॥ युयुधानो विराटश्च पु पदश्च महारथः ॥ ४ ॥ धृ
 षके तु श्रीकीर्तानः काशिराजश्च वीर्यवान् ॥ पुरुजि
 कुंतिनोजश्च शैवश्च नरपुंगवः ॥ ५ ॥ युधामन्युश्च वी
 क्रांत उत मौजाश्च वीर्यवान् ॥ मौजकोपदेयाश्च

सर्वैवमहारथाः॥६॥ अस्माकं उविशिष्टयेतानि बो
 धविजोत्तमः॥ नायका मम सैत्यश्च संतापं तादृशं वीमि
 ते॥७॥ नवाङ्गीष्मश्च कणश्च कपञ्च समितिं जयः॥
 अश्वत्थामाविकणश्च सोमदत्तिस्तथैव च॥८॥ अन्ये
 च बहवः सुरा मदर्धे त्यक्तजीविताः॥ नानाशास्त्रप्र
 हरणाः सर्वेषु विवरा रदा॥९॥ अपयमि तं दस्मा
 कं बजं नीष्मा निरक्षितं॥ पयमि त्विदमेतेषां बलं॥

५

६

नीष्मा निरक्षितं॥१०॥ अयनेषु च सर्वेषु यथा आगम
 वस्तिताः॥ नीष्ममेवा निरक्षितं जवतः सर्वैव हि॥११
 तस्य संजत मर्द हर्षं कुरु वरु पितामहः॥ सिंहनाद
 विनद्योच्चैराखंदधो प्रतपवार॥१२॥ ततः शंखो अमे
 यश्च पणवाणकगोमुखाः॥ सह सेवाभ्युदयं तस्य
 सुखमलोकवत्॥१३॥ ततः श्वेतैर्हयैर्मुक्तैर्महति सं
 दने स्थितो॥ माधवः पांडवः श्वेतदिग्गोत्रा रवौ प्रद॥

धनुः॥१४॥ सो च जन्मं कृषिकेशो देवदत्तं धनं जयः
 पौदं ह भीमकाशं स्त्रीमकमाचै कोदरः॥१५॥ अ
 तंतविजयं राजा कंतिपुत्रो युधिष्ठिरः॥ न कलः स
 ह देवश्च सुघोषमणिपुष्पको॥१६॥ कान्तपुत्रश्च प
 रमेष्ठामः क्षीरवन्दिच महारथः॥१७॥ धृष्टद्युम्नो विरा
 टश्च स्यात्पुत्रिश्चापराजितः॥१८॥ दुष्येणोपदे
 शान्च सर्वशः पृथिवीपते॥ सौमद्रश्च महाबाहुः

नगी
 ६

३

शंखान् दधुः पृथक् पृथक्॥१९॥ सघोषो धन्तरि
 द्वाणं रुदयाणि महारथन॥ नञश्च पृथीवीचैव
 उमलो व्यनुतादयत्॥२०॥ अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा
 धार्तराजः कृष्णकपिध्वजः॥ प्रवृत्तेश्च संपाति ध
 नुरुद्यम्य पाडवः॥२१॥ कृषिकेशान् दवाकपुमिदमा
 ह महीपते॥ सैनयो रुजयोर्मध्ये रथं स्थापय मे सु
 तः॥२२॥ यावदेतानि रिरिह्ये हं यो धुकामातव स्थितान्

केमयासहयोधयमसिदृशममुचमे॥२२॥योऽस्य
 मानानवेक्ष्येदेय एतेन समागताः॥धर्तराष्ट्रस्य
 उवृक्षेयुं प्रियविकीर्षवः॥२३॥संजय उवाच॥
 एवमुक्त्वा कृषिकेशो गुडाकेशो नमस्तः॥सेन
 मोरुतयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं॥२४॥भीष्म
 द्रोणः प्रमुखतः सर्वेषां च महतीं क्षितां॥उवाच पार्थ
 सर्वपैतावसमवेतान् कुरुनिति॥२५॥तत्रापश्य

गीत.
 ७

दस्थिता दपार्थः पितृनथपितामहा॥आचार्या
 दमातुला दत्ता दृष्टुत्रा दपोत्रा दसेरवीस्तथा॥२६॥
 स्वसुरा दमुरु दशैव सेन योरुत योरपि॥ता दसमी
 ह्यसकौ ते यः सर्वान् बभूवुस्तव स्थिता द॥२७॥रूप
 या परया विष्टे विष्टिदंति दम ब्रवीत्॥अर्जुन उ
 वाच॥॥७॥॥दृष्ट्वेमं स्वजनं कुरु सुसुसुसुसुप
 स्थितं॥सीदंति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति

१८ विपश्चिद्वशीरे मे रोमहर्षश्चिजायते ॥ ग्रांजीवं
 श्रंसते हस्तावकं चैव परिदेहते ॥ १९ ॥ न च शक्रो
 मयवस्त्रां जन्मति वचमे मम ॥ निमित्तानि च पश्य
 मिविपरितानि केरावः ॥ २० ॥ न च श्रेयो बुपशमिह
 त्वास्व जन्माहवे ॥ न कांक्षे विजयं कस्तन च राज्यं
 मुरगानि च ॥ २१ ॥ किं नो राज्ये न गोविंद किं नो गैर्जी
 विते न वा मे ममार्थं कांक्षितं नो राज्यं नो गोमुखनि

गीता.
 ८

२

च ॥ २२ ॥ त इमे वस्थिता मुचे प्राणं त्यक्त्वा धनानि च
 आचार्या पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥ मातु
 लाः श्वसुराः पौत्राः शालाः संबन्धिनस्तथा ॥ २३ ॥
 एतान् दत्तमिच्छामि ह्यतोपि मधुसूदनः ॥ अपि
 त्रैलोक्यं राज्यं सहेतो किंच मदीकते ॥ २४ ॥ निहत
 धत्तरीक्षणः काश्री निस्पृहः नाह नः ॥ पापमेवाश्र
 येदस्मादहं ते ताना ततापिनः ॥ २५ ॥ तस्मान्नाह

वयं हं बंधा नराणां स बांधवान् ॥ स्वजनं हिकथं
 हत्वा सुरिवि नम्यामसाधवः ॥ ३९ ॥ यद्यप्येतैनप
 रपुंति लोभोपहतचेतसः ॥ कुलक्षयकृतं दोषं
 मित्रद्रोहे च पातकं ॥ ४० ॥ कथं नरो यमस्मान्निःपा
 यादस्मान्निवर्त्तितां ॥ कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्य
 त्तिजनादृतः ॥ ४१ ॥ कुलक्षये प्रणश्यति कुलधर
 मस्मितातनाः ॥ धर्मे नष्टे कुलं कुरु मधुमे मित्रवत्

गीता.
 ९

७०

तः ॥ ४० ॥ अधर्मान्निवृत्तवाक्यं प्रउत्थंति कुलस्त्रियः
 स्त्रीषु दुष्टा मुवाचैयं जायते वल्लभं संकरः ॥ ४१ ॥ संक
 रोत्तरकार्यैव कुलभ्रातृकुलस्य च ॥ यतति पितरो
 धिषां लुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ ४२ ॥ होषैरेतैः कुलभ्रा
 तां वल्लभं संकरकारकैः ॥ उत्साद्यंते जातिधर्माः कु
 लधर्मश्चिराद्यता ॥ ४३ ॥ उत्सृज्य कुलधर्मिणां
 मनुष्याणां जनार्दनः ॥ नरेकेनियतं चासौ नृवत्तिव

तुष्टुक्रम ॥४४॥ अहो व्यतमदत्तायं कर्तुं व्यवसिता
 वयं ॥ यज्ञाज्यसुखलोनेन हं उ स्वजनमु धताः ॥४५॥
 यदि मामप्रतिकारमशस्त्रं शस्त्रपाणिमि ॥ धातु
 राश्वरणे हस्तु तन्मै सै मतरं न वेत् ॥४६॥ ॥ सं
 जय उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वा मुनिः संख्ये रथोप
 स्थ उपा विशात् ॥ विस्तृज्य शशरं चापं शोकसंवि
 त्तमानसः ॥४७॥ ॥ इति श्री महाभारते शान्तपर्व

गीता.
 १०

३

स्मां संवितायां वेद्यामिक्वांतीं प्रपूषीति गवामीता
 रूपनिषेत्तु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री कृष्णार्जुन
 संवादे अर्जुनविज्जालोनाम प्रथमोऽध्यायः ॥ मंजुतथा
 रूपया विष्टमश्रुमृणक्ति लेहणं ॥ विषीदंतमि
 दं वाक् सुवाच मुधुमदनः ॥१॥ श्री भगवानुवाच
 ॥ ॥ कृतस्त्वा करमलमिदं विषमे समुपस्थि
 तं ॥ अनाय जुष्टमस्वयमकीर्तिकरमर्जुन ॥२॥

कैव्यं मास्मगमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ सुदं रुद
 यदौर्बल्यं त्वत्कोत्तिष्ठ परंतपः ॥ ३ ॥ अर्जुन उवाच ॥
 कथं जीमदं संख्ये जोराचमधुमदनः ॥ रघुनिः
 प्रतियोक्ष्यामि हजाव विरिस्तदनः ॥ ४ ॥ युधामन्यु उवाच ॥
 हिमदातुजावानं श्रेयो नोक्तं नैतत्समपिद लोके ॥
 हत्वार्थकामांस्तु युधामन्यु न ह वै वतुं जीयते गविरुधि
 रप्रदिग्धा ॥ ५ ॥ न वै तद्विप्रः कतरन्नो गरीयो यदा

गीता
 ११

२९

जये मय दिवानो जये युः ॥ याते वदत्वानजीजी विषा
 मस्ते वस्तिताः प्रसुरवे धातं राक्षः ॥ ६ ॥ काप्यरिपदो
 यो पदतस्वजावः पृष्ठा मित्वा धर्ममंस्तु चेताः य
 ध्वेयः स्यान्निश्चितं ब्रह्मि तन्ने शिष्यास्ते हं श्या धिमां
 त्वा प्रपन्नं ॥ ७ ॥ न हि प्रपन्न्यामि ममापतु चोद्यते ॥
 कमुच्छिष्यामि प्रियाणां ॥ अवाप्य भूमा वसपन्त
 न्दं राज्ञं सुराणां मपि चाधिपत्यं ॥ ८ ॥ संजय उवाच

एवमुक्त्वा कृष्णकेशोरुजकेशः परंतपः॥ नयोन्मार्
 तिगोष्मं हमुक्त्वा तस्मीं बभूव ह॥ ९॥ तमुवाच कृष्णकेशः
 प्रहसन्निवभारत॥ तेन योरुजयोर्मध्ये विष्टिदं
 तमिदं वचः॥ १०॥ श्रीनगवानुवाच॥ ॥ अहो
 आनन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च ज्ञापसे॥ गतास्तु न
 गतास्तु च नानुशोचंति पुंडितगः॥ ११॥ न त्वेवाहं जाच
 नासंतत्वं ने मे नराधिपा॥ न चैव न त्वविष्णामः सर्वे च म

गीता.
 १२

८३

मतः परा॥ १२॥ देहि नो मिदं यथा देहे कौमारं यौवनं ज
 रा॥ तथा देहांतरप्राप्तिं धीरस्तत्र भूतमुद्यति॥ १३॥ सा
 त्वास्मश्चास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदा॥ आश
 मापायितो नित्यास्तांस्ति नित्यं स्वभारतः॥ १४॥ यदि
 न व्यथयंती ते पुरुषं पुरुषं वृत्तः॥ सम उःखमुखं धी
 रं मोहं तत्त्वमकल्पते॥ १५॥ नासतो विद्यते चाको ना
 चाको विद्यते मतः॥ उजयोरपि दृष्टो न स्वनयोस्तत्त्वद

शिभिः॥१६॥अविनाशितु तद्विज्ञियेन सर्वमिदं तं
 विनाशमवयस्यास्य न कश्चित्कुमर्हति॥१७॥अं
 तवं तस्मै देहाति तस्योक्ता शरीरिणः॥अनाशिनो
 प्रमेयस्य तस्माच्छ्रद्धास्वभारतः॥१८॥य एवं वेत्ति हं
 तारं यश्चेमं स तं देहं॥उज्जो तो न विजानी तो नायं
 हंति न हन्यते॥१९॥न जायंते म्रियंते वा कदाचित्ता
 यं नृत्वा भविता वा न नृयः॥अजो नित्यः स शश्वतो यं

गीता
 १३

२४

पुराणो न हन्यंते हन्यमाने शरीरे॥२०॥वेदा विनाशितं
 नित्यं य एनमजमवयमं॥कथं स पुरुषं पाथ किं घातय
 ति हंति कं॥२१॥वासां मि जीर्णानि यथा विदाय न काति
 यत्कृत्वाति नरो पराणि॥तथा शरीराणि विहाय जीर्णानि
 न्यानि संयाति न चानि देहा॥२२॥ते न छिंदति वाग्नासि
 ने न दहति पावक॥न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति
 मारुतः॥२३॥आ छाद्यो यम दद्या यम क्लेद्यो शोष

एवच॥नित्यःसर्वगतःस्वाणुरचलोयंसनातन॥२४॥
 अव्यक्तोयमचित्त्वोयमविकार्योयमुच्यते॥तस्मादे
 वंविदित्वैनंनानुशोचिउमहसि॥२५॥अथचैनंनि
 त्यजातंनित्यंवाप्तम्यमेतत्॥तथापित्वमहंवाहो
 नैवंशोचिउमहसि॥२६॥जातस्यहिह्रवोमृत्युक्र
 वंजनमृतस्यच॥तस्मादपरिहायेथैनत्वंशोचि
 उमहसि॥२७॥अव्यक्तादानिभूतानिव्यक्तमध्यानि

गीता
१४

॥२८॥

रता॥अव्यक्तनिधतान्येवतत्रकापरिदेवता॥२८॥
 आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेन॥माश्चयविददति
 तथैवचान्य॥आश्चर्यवज्जेनमन्यःशृणोतिश्रुत्वा
 प्येनंवेदनचेवकश्चित्॥२९॥देहितित्यमवधोयंदे
 हेसर्वस्यभारत॥तस्मात्सर्वाणिभूतानिनित्वंशोचि
 उमहसि॥३०॥स्वधर्ममपिचावेत्यतविकपिउम
 हसि॥धर्मादियुधान्श्रेयोभ्यन्तर्दात्रियस्यतविय

ते॥३१॥ यश्छयाचोपपन्नं स्वर्गधारमपादतं सुखिनः
 हृत्रियापार्थः लज्जते सुखमीदृशं॥३२॥ अथ ये त्वमि
 मं धर्मं संग्रामं न करिष्यसि॥ ततः स्वधर्मं कीर्त्तिं च डि
 त्वा पापमवाप्स्यसि॥३३॥ अकीर्त्तिं चापि नूतानिक
 धयिष्यंति ते व्ययं॥ संजावितं स्युः चाकीर्त्तिमिरणाद
 तिरिच्यते॥३४॥ नयामणा दुपरतं मस्यंते त्वां महा
 रथा॥ येषां च त्वं बभूव मतो नूत्वा मास्यमिलाघवं॥३५॥

नगी.
 १५

१६

अवाच्यवादांश्च बभूव वदिष्यंति तवाहिताः॥ निहं
 तस्तव मामथ्यं ततो दुःखं न रंजुकिं॥३६॥ हतो वा प्रा
 ष्यमि स्वर्गं जित्वा वा नो ह्यमेमही॥ तस्मादुन्निष्ट
 कौंतेय युधाय कृतनिश्चयः॥३७॥ सुरवडः स्वैरमे
 कत्वा लाजालाजो जयाजयो॥ ततो युधाय युज्यस्व
 नैव पापमवाप्स्यसि॥३८॥ एषा ते निदिता सांख्ये
 बुद्धियो मे त्विमांश्च॥ बुध्या युक्तो यमापार्थकर्म

बंधं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥ नेहानि क्रमता शो मिप्रत्यवा
 यो न विद्यते ॥ स्वल्पं संप्रस्य धर्मस्य त्रायते महतो ज
 यात् ॥ ४० ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनंदन
 विलुक्ता रवाद्यनंताश्च बुद्धयो व्यवसायिनां ॥ ४१ ॥
 यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यपि पश्चितः ॥ वेदवाद
 रतामार्थनात्यदस्तीति चादिनः ॥ ४२ ॥ कामात्मानं च
 गपराजतं कर्मफलप्रदं ॥ क्रियाविशेषबहुला

कर्म
 १६

३२

नो गैश्चर्यवातिं प्रति ॥ ४३ ॥ नो गैश्चर्यप्रसक्तानां तयाप
 दतचेतसां ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधी
 यते ॥ ४४ ॥ त्रेगुणविषया वेदानि त्रेगुणेषु न बाहुनि
 निबद्धो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगिन्द्रो मन्मथवा ॥ ४५ ॥
 यावानर्थ उदयाने सर्वतः संश्रुतो दके ॥ तावात्मवे
 शु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ४६ ॥ कर्मण्येवाधि
 कारस्तो मा फलेषु कदाचन ॥ मा कर्मफलहेतुर्न मामा

तेमंगोस्तु कर्मणि ॥४७॥ योगस्तुः कुरु कर्मणि मंगं
 त्यक्ता धनं जयः ॥ सिध्यसि ध्योः समो नृत्वा समत्वं
 मो गच्छते ॥४८॥ हरेण चरं कर्म बुद्धियोगात्
 तजय ॥ बुद्धौ दारणमन्त्रिष्ठं कुरु पण्यं फलं देतव
 ॥४९॥ बुद्धिमुक्ते जहाती हउने सुकतउः कते ॥ त
 स्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलं ॥५०॥
 कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्ता मनीषिणः ॥

मंगी
 १७

२५
 त्मबंधविनिर्मुक्ताः पदंगच्छं त्यक्ता मयं ॥५१॥ यदा ते
 मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा गंतव्यं
 निवेदं श्रोतव्यं स्पृशतस्पर्श ॥५२॥ श्रुतिविप्रितिष
 न्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ समाधौ चला बु
 धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥५३॥ अर्जुन उवाच ॥
 ॥ स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केश
 वः ॥ स्थितधीः किं प्रनाथेन किमासीत ब्रजेत किं

५४॥ श्रीनगवानुवाच॥ अजहानियदाकोमाव
 सर्वनिपाथमनोगता॥ आत्मन्येवात्मना तुष्टः
 स्थितप्रज्ञस्तद्बोध्यते॥ ५५॥ इत्येवमुवाच भगवान्
 सुरेषु विगतः स्मृतः॥ वितरागस्तथा कथं स्थि-
 तधीर्मुनिरुच्यते॥ ५६॥ यः सर्वत्रानभिस्तेह क्त
 व्याप्य शुचाशुभं॥ नास्ति नन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा
 प्रतिष्ठिता॥ ५७॥ यदा संहरते चायं कर्म यो न च

गीता
 १८

८२

सर्वदाः॥ इन्द्रियाणीन्द्रियाधिभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठी-
 ता॥ ५८॥ विषया विनिवृत्तं वेति राह्यं स्मृदि हि नः
 रसवर्जं रसोपस्य परं दृष्टानि वृत्तते॥ ५९॥ यत तेषां
 पिकौ ते य पुरुषस्य विपश्चितः॥ इन्द्रियाणि प्रमाथि-
 नी हरन्ति प्रसन्नमनः॥ ६०॥ तानि सर्वाणि संयम्य बु-
 क्त आसीत मत्परः॥ वशो दियम्येन्द्रियाणि तस्य प्र-
 ज्ञा प्रतिष्ठिताः॥ ६१॥ ध्यायतो विषयान्मुनः संसक्तैः

पजायते॥ संगं संजायते कामः कामाक्रोधोतिजा
 यति॥ संगं संजायते कामः ॥ क्रोधाप्रवृत्ति संमोह
 : संमोहात्मनो विविक्तमः॥ सत्यं ज्ञानं बुद्धिनाशो बु
 धिनाशो लक्षणमिति॥ ६३॥ रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषया
 निद्रियैश्चरन्॥ आत्मवद्वेषे विधेयात्मा प्रसादमधि
 गच्छति॥ ६४॥ प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरास्यापजा
 यते॥ प्रसन्नचेतसोऽप्यंशु बुद्धिः प्रयतिष्ठति॥ ६५॥

गीता
 १८

५०

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना॥ न चा
 भावयुतः शान्तिरवाप्तमयुक्तः सुखं॥ ६६॥ इन्द्रि
 याणां हि चरतां यन्मनो नुविधीयते॥ तदस्पृशति
 प्रज्ञा वायुर्नाविमिश्रितमि॥ ६७॥ तस्माद्यस्य मूढा वा
 होति यद्दीप्तानि सर्वशः॥ इन्द्रियाणि धिया येन स
 स्पृशन्ति प्रतिष्ठिताः॥ ६८॥ मानि च सर्वज्ञानानां त
 स्यान्नागच्छन्ति संयमि॥ मस्यां नागच्छन्ति नानि सातिनाप

अथतो मुनेः ॥ ६ ॥ आप्त्यमारागमचलप्रविष्टं समुद्र
मायः प्रविशति यद्यत् तद्वत्कामायं प्रविशति स
र्वसंशान्तिमाप्नोति तत्कामकामी ॥ ७० ॥ विहाय कार
मात् यः स वानि पुमांश्चरति तिसृदः ॥ निमग्नोति रं
कारः संशान्तिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥ एषा ब्राह्मणस्थितिर्वा
र्थः तेनाप्राप्य विमुच्यति ॥ स्थित्वा स्यात्तत्काले पि
ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥ ॥ इति श्रीमहाभारतसं २०

७०
रत्नयोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अर्जुन उवाच ॥
ज्यायसी चेत्कर्मण्ये सत्तु बुद्धिर्जनैः ॥ तत्किं
कर्मणि धीरे मां नियोजयसि केन वा ॥ १ ॥ व्यासि श्रे
णैव वाक्येन बुद्धिर्भूयसी वसे ॥ तदेकं वदनि
श्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयां ॥ २ ॥ श्रीनगवानुवाच ॥
लोके स्मिन्निदिविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मया न ध
रानयोगेन सांख्यानं कर्मयोगेन योगिनां ॥ ३ ॥

न कर्मणामनारंजनैः कर्मण्डु रूषो भुते ॥ न च सं
 त्पुमना देवसिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४ ॥ न हि कश्चि
 त्क्षणमपि जातु तिष्ठत्य कर्मकृत् ॥ कायते ह्यव
 शः कर्मसर्वः प्रकृतिर्जैरुणैः ॥ ५ ॥ कर्मद्वियाणि सं
 यम्य यश्चास्ते मनसा स्मरन् ॥ इन्द्रियाद्यदिविमृदा
 त्मास्थिचारसञ्चते ॥ ६ ॥ यस्त्विन्द्रियाणि मन
 सानियम्यारुन्ते कुतः कर्मद्वियैः कर्मयोगमस

नगी
 २१

९९

क्तस्य विशिष्यते ॥ ७ ॥ नियतं कुरु कर्म त्वं कर्मजा
 योऽस्य कर्मणः ॥ वारीरयात्रा विवर्तेन प्रसिद्धे दक
 मणेन ॥ ८ ॥ यज्ञाद्यनिकर्मणो नृत्तलो कोयं कर्मबन्ध
 नः ॥ यदयं किमकीर्तये मुक्तसंशः समाचरः ॥ ९ ॥ स
 दयज्ञाः प्रजासृष्ट्युपरोवाच प्रजापतिं ॥ अनेन प्रस
 विष्यधुमेयवोस्विष्टकामधुक ॥ १० ॥ देवान्नावय
 नानेन ते देवाणावयं उवा ॥ परस्परं नावयतः श्रियः

परमवाक्यं ॥ ११ ॥ एतन्नो गान्दर्विर्देवा दाम्यन्ते
 यन्नाविता ॥ ते दत्तां न प्रदायोऽप्यो नुक्ते स्तेन ए
 वमः ॥ १२ ॥ यस्तस्मिन् एतन्मन्त्रो मुच्यते सर्वकि
 ल्विमात् ॥ नुजते ते त्वधं पायाये पचं त्या त्मकारणा
 त् ॥ १३ ॥ अन्ता नृवंति नृता निपजन्त्या दत्तमं नृवः
 यस्तान् नृवंति पजन्त्यो यस्तान् कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्म गीता
 अन्तो नृवंति विद्विन्त्या रसमुद्भवः ॥ तस्मात्सर्वग २२

७६

तं ब्रह्म नित्यं यत्ते प्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ एवं प्रवर्तितं च
 क्रंता नुवर्तयतीह यः ॥ अद्या सुरिन्द्रिया रामो म्यो
 धं पाथमजीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्म
 त्तमश्चानवः ॥ अकल्पे वचसं तुष्टस्तस्य कामं
 न विद्यते ॥ १७ ॥ नैव तस्य हृतेनाथो नाकृते मोह
 कश्चनः ॥ न चास्य संवर्तते पु कश्चिदर्थव्यपात्रयः
 तस्मादसक्तमततं कामं कर्मसमाचर ॥ असक्तो

साचरन्कर्मपरमाप्नोतिप्रलयः॥१९॥कर्मणोवदिसं
 सिद्धिमाप्तिताजनकादयः॥लोकसंग्रहमेवापि स
 पश्यत्कुरुमदीति॥२०॥यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तद्दे
 नरोजनः॥मयत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते॥
 २१॥तमेपाथास्तिकर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किंचन॥नार
 नावाप्तमवाप्तव्यं वर्तएवचकर्मणि॥२२॥यदियं
 नवर्तेयं जातुकर्म एष तद्विदुः॥ममवत्मा नुवर्तते

भगी-
 २३

३४

मनुष्याः पार्थसर्वशः॥२३॥उन्मीदेयुरिमे लोका
 न कुर्यादकर्मचेदहं॥संकरस्य च कर्तव्या सुपदा
 न्या मिमाप्रजाः॥२४॥सत्ताकर्म एष विदुः सो यथा
 कर्तव्यं तज्जगत्॥कुर्याद्विदुः सत्तासक्तश्चिकीर्षु
 लोकसंग्रहं॥२५॥ननु विज्ञेदं जनयेदराणां कर्म
 संगिनां॥जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान् युक्तसमा
 चरन्॥२६॥प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि स

वंशः॥ अहंकारो विमूढात्मा कर्ता विमितिमन्यते
 २७॥ तत्त्ववित्तुमदावा योग्य कर्मविज्ञायोः यु
 एण यु एषु वृत्तेतरतिमन्य नमज्जते॥ २८॥ प्रकृत
 यु एषु संमूढाः सज्जते यु एषु कर्मसु॥ तानं कं कवि
 दोमं हान् कस्तु वित्तु विचालयेत्॥ २९॥ समि
 सवर्णिकमणि संतुम्यो ध्यातु चेतसा॥ निरा
 री विमिमो भूत्वा सु ध्यस्व विगतज्वरः॥ ३०॥ ये

गीता
 २४

२२

मेमतमिदं नित्यमनुतिष्ठंति मानवाः॥ अज्ञा वंतो न स
 यंतो मुच्यंते तेपि कर्मभिः॥ ३१॥ ये त्वे तदस्य सूर्यं तो ना
 नुतिष्ठंति मेमतं॥ सर्वज्ञान विमूढात्मादा विदिन
 एतन चेतसा॥ ३२॥ सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेरानि
 वाद अपि॥ प्रकृतिं याति च तानि निग्रहः किं करिष्य
 ति॥ ३३॥ इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ॥
 तयोर्न वशमागच्छेत्तौ यस्य परिपंथिनौ॥ ३४॥

श्रेयादस्वधर्मो विगुणः परधमोऽस्त्रिभुवनानां स्वध-
 र्मेति धनं श्रेयः परधर्मो भ्रियावहः ॥ ३५ ॥ अर्जुन उवा-
 च ॥ कथं केन प्रयुक्तो मया मंचरति स्म मया ॥ अनि-
 षत्तपि वार्त्ताम्य बलादिव नियोजितः ॥ ३६ ॥ श्री न-
 गवानुवाच ॥ ॥ काम एष क्रोध एष रजोगुण-
 समुहवः ॥ महाबाहो महापाप्मा विध्ये न मीदृशे
 रिरागः ॥ ३७ ॥ धर्मे नावयते वक्त्रि यथा दक्षो मलेन च

गीता.
 ३५

३६

यद्योक्तेनावतोगर्तस्तथा तेनेदमावत ॥ ३८ ॥ आह-
 तं ज्ञातमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ॥ कामरूपेण
 कौंतेय दुःसरेणानलेन च ॥ ३९ ॥ इन्द्रियाणि मनो
 बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥ एते विमोहयन्तेषु ज्ञा-
 तमावृत्य देहिनां ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नि-
 यम्य जरत धृतिः ॥ पाप्मानं प्रजदित्येनं ज्ञातवित्तम-
 नात्मानं ॥ ४१ ॥ इन्द्रियाणि पराण्याऽक्षरिन्द्रियेभ्यः परमनः ॥

मनसस्तु परा बुद्धिये बुद्धे परतस्तु मः ॥४२॥ एवं बुद्धे
 : परं बुद्ध्या संस्तन्यात्मानमात्मना ॥ जहि शत्रु महा
 बाहो कामरूपं दुःखसदं ॥४३॥ ॥ इति श्रीमहात्मा
 रते शतसहस्र्यां संहितायां वैयसिक्यां श्रीकृष्णपर्व
 णी नवमोऽध्यायः ॥ ॥ श्रीनगवानुवाच ॥ गीता २६
 ॥ ॥ इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययः ॥ वि

५२

वस्त्वाद्मनवे प्राहमनुरित्वा कवे ब्रवीत् ॥ ॥ एवं
 परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ॥ सकालेनैह म
 दता योगो नष्ट परतपः ॥ १ ॥ स एवायं मया तेन
 योगो प्रोक्तः पुरातनः ॥ जक्तो हि मे सरवाचेति ह
 संशयेन दुर्जनैः ॥ २ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ अपरं
 वक्तुं जन्म परं जन्म व्यवस्थितं ॥ कथमेतं विजानी
 यां त्वमाहौ प्रोक्तवानिति ॥ ४ ॥ श्रीनगवानुवाच ॥

बहुनिमेव नितानि जन्मानि तव चार्जुन ॥ तान्यहं वे
 दसं वीक्षितत्वं वेच्छं परंतपः ॥ ५ ॥ अजोऽपि सन्नम्य या
 त्मा जन्तानां मिश्रेणेऽपि सदा ॥ प्रकृतिं स्वामधिष्ठातृं यः
 न वा म्पात्ममायया ॥ ६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य शान्तिर्न
 वति तदा रतः ॥ अमुच्छान्तमधर्मस्य तदात्मानं सज्ज
 म्बहू ॥ ७ ॥ परित्राणय साधूनां विनाशाय च उरुः क
 तां ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय संनवामि युगे युगे ॥ ८ ॥

गीता.
 २९

७७

जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेति तत्त्वतः ॥ त्यक्त्वा दे
 हं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽमुक्तः ॥ ९ ॥ वितराग
 न यः क्रीडामन्मयामासु पाश्रिताः ॥ बहुबोध्यत
 तपसा पूता मज्जावमागता ॥ १० ॥ ये यथा मां प्रपद्यं
 ते तांस्तथैव न जानाम्यहं ॥ समवत्मा तु बभूवे मे नु म्पा
 यार्थं सर्वज्ञः ॥ ११ ॥ कांक्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इ
 ह देवताः ॥ क्षिप्रं हि मातुषे लोके सिद्धिर्न वतिकर्मजा

१२॥ चतुर्वर्ण्यमया सहं गुणकर्मविज्ञागवाः॥ तस्य क
 त्तरिमुपिमां विध्य कत्तरिमुप्यमं॥ १३॥ तमां कर्मणि
 लिपंति न मे कर्मफले स्पृहा॥ इति मां भो निजानानि
 कर्मनिर्त्तनं बध्यते॥ १४॥ एवं तात्वा कृतं कर्म सर्वैरपि
 मुमुक्षुभिः॥ कुरु कर्मैव तस्मात्वं पूर्वैः सर्वतरकृतं॥
 १५॥ किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः॥ त
 नैकं कर्म प्रवक्ष्यामि यत्तत्तात्वा मोक्षसेऽश्नुनात्॥ १६॥

न.गी.
 २८

५२

कर्मणोऽपि बोधव्यं बोधव्यं च विकर्मणः॥ अकर्मणश्च
 बोधव्यं गदना कर्मणो गतिः॥ १७॥ कर्मण्यकर्मयः प्र
 वेद कर्मणि च कर्मयः॥ स बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः
 कृत्स्न कर्मकृत्॥ १८॥ यस्य सर्वे समारम्भा कामसंकल्प
 वजिन्ताः॥ यानां हि दग्धकर्मणि तन्मा ऊपंडितं बुद्धिः॥
 १९॥ त्यक्त्वा कर्म फलासंगं नित्यं ततो विराज्यते॥ क
 र्मण्यपि प्रवृत्तोऽपि नैव किंचित्करोति सः॥ २०॥ निराशी

किं तु चित्तात्मा न्यक्तमवपरिश्रुतः ॥ गारीरं केवलं कर्म
 कुर्वन्नाप्नोति किञ्चिदपि ॥ २१ ॥ यश्चालानसंतुष्टो बंधा
 तीतो विमत्सरः ॥ समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न
 निबध्यते ॥ २२ ॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचे
 तसः ॥ यत्नायाचरतः कर्मसि मुग्रं प्रविलीयते ॥ २३ ॥
 ब्रह्माप्येवं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मण्यहुतं ॥ ब्रह्मे
 व तेन गतमयं ब्रह्म कर्मसि मा धिना ॥ २४ ॥ देवसेवापरे

गीता.
 २५

२०

यतं योगिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्मात्मावपरे यतं यत्नेनैव
 पर्युक्तं ॥ २५ ॥ श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाद्विषुजु
 कति ॥ वाङ्मादीन्विषयानन्ये रक्षित्वा विषुजु कति ॥
 २६ ॥ सर्वाणिन्द्रियकर्मणि प्राणकर्मणि च अपरे ॥ अ
 त्संयमयोगाद्यैः पर्युक्तं तानदीपिते ॥ २७ ॥ इत्युक्तं
 स्वर्गयोगस्य योगस्य स्थापने ॥ स्वाध्यायस्य तस्य
 ताश्च यतयः संसितः ब्रह्मा ॥ २८ ॥ अपानेन पर्युक्तं प्राणं

प्राणिपानंतथापरे॥ प्राणायानगतिरुद्धा प्राणाय
 मपरायणः॥२९॥ अपरिनियताकारः प्राणानप्रा
 णेषु कति॥ सर्वेष्वेते यत्नविदो यत्नक्षपितकि
 लिषाः॥३०॥ यत्नशिष्टमृत्युजोयांतिप्रसन्नमान
 नं॥ नायं लोकोऽस्मत्सम्यक्कृतो न्यक्कृतसन्तमः॥३१॥
 एवं बहुविधयत्नवितताप्रसन्नो मुखे॥ कर्मन विद्विता
 भवति वंतात्वा विमोक्षसे॥३२॥ अथात इममयाधकार

गीता
 ३०

३०

ज्ञानयत्नपरंतपः॥ सर्वं कर्मास्त्रिलं पापक्षिणं निष
 रिसमाप्यते॥३३॥ तद्विधिप्रणिपातेन परिश्रमेन
 सेवया॥ उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं तानि नस्तत्त्वदर्शिनः॥
 ३४॥ यत्नज्ञानानुपुनमेहि मे वं मां स्यसि पांडव॥
 येन ज्ञानं शेषेण इक्ष्म्यात्मन्यधो मयि॥३५॥
 अपि चेदासि पापिनः सर्वस्य पापकृतमः॥ सर्व
 ज्ञानप्रवेने वदजितं संतरिष्यसि॥३६॥ यथेक्षंति

समिद्धोऽग्निर्नस्मसात्कुरुतेऽकुनिः। ज्ञानाग्निः सर्वकर्म
 णि न स्मसात्कुरुते तथा ॥ ३९ ॥ न ह ज्ञानेन सदृशं पर-
 वित्रमिदं विद्यते ॥ तस्वयं योगसंमिधः कालेनात्म-
 नि विंदति ॥ ४० ॥ अथ बाल उवाच ॥ तत्परः संयतेन्द्रि-
 यः ॥ ज्ञानं लब्ध्वा परं ब्रह्म तिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ४१ ॥
 अतश्चाश्रद्धा नश्च संशयात्मा विनश्यति ॥ नायं लो-
 कोऽस्ति न परो न मुरवं संशयात्माननः ॥ ४२ ॥ योगसंन्य

गीता.
 ३१

३१

क्तकर्मणि ज्ञानसंछिन्नसंशयः ॥ आत्मवंतं न क-
 मणि निबध्नांति धनं जयः ॥ ४३ ॥ तस्मादज्ञानसंश्रु-
 तं रुद्धं ज्ञानमिनात्मनः ॥ छित्त्वेन संशयं योग-
 मातिहोति ह्यारतः ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीता-
 रतः ॥ अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ १५ ॥ अ-
 कुतः ॥ संन्यासं कर्मणं क्व संपुन्ये गच्छेत् ॥ संसि-
 द्धय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि मुनिर्धृतिः ॥ १६ ॥ अथ भगव-
 न्पुनः संन्यासं कर्म

योगश्च निःश्रेयः सकलबुद्धौ ॥ तयोस्तु कर्मसिन्ध्यामान्
 कर्मयोगो विशिष्यते ॥ २ ॥ ते यः सन्तिय सन्यासी यो न द्वेष्टि
 न कांक्षति ॥ निर्विद्वो हि माहाबाहो सुखं बंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥
 सारव्ययोगोऽथ कवालाः प्रवदन्ति तपंडिताः ॥ एकमप्या
 स्थितः स मय्युच्यो विंदते फलं ॥ ४ ॥ यन्सारव्यैः प्राप्यते स्था
 नं तद्योगैरपि गम्यते ॥ एकं सारव्यं च योगं च यः पश्यति स
 पश्यति ॥ ५ ॥ स न्यासस्तु माहाबाहो दुःखमा मुमुक्षु योगतः ॥

३२

ॐ

योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो
 विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ॥ सर्वद्वेषात्सर्वद्वेषा
 त्मा सर्वान्नपि नाक्षिप्यते ॥ ७ ॥ नेव किंचित्करोमिति यु
 क्तो मन्येत तत्त्वविदः ॥ यश्च पश्येत्स्वप्नसंस्थानभूतं
 तश्च नाद्यं स्वप्नसंस्थानं ॥ ८ ॥ प्रलेपद्विभक्तं गूढं
 बुद्धिष्वन्निमिषन्नपि ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियाधिष्ठितानि
 रतिधरयद् ॥ ९ ॥ ब्राह्मणाय कर्मणि संश्रित्य

करोति यः लिप्यते न स पापेन पञ्च यन्मिवाञ्जसा ॥१०॥
 कायेन मनसा बुद्ध्या कर्तृरिन्द्रियैरपि योगिनः कर्म
 कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वा तमशुद्धये ॥११॥ युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा
 शान्तिमाप्नोति नैष्टिकीं ॥ अयुक्तः कामकारेण फले स
 क्तो निबध्यते ॥१२॥ सर्वकर्मणि मनसा संतुष्टास्ते मु
 खं वशी ॥ न बधारे पुनरेह नैव कुर्वन्नि कारयेत् ॥१३॥
 न कर्तृत्वं तं कर्मणि लोकस्य सज्जति प्रभुः ॥ न कर्मफलं

न. गी.
 ३३

३४

संयोगं स्वप्नावसुप्रवर्तते ॥१४॥ नादत्ते कस्यचित्पापं न
 चैव मुक्तं विभुः ॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जना
 वः ॥१५॥ ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नास्ति तस्मात्तनः ॥ ते
 धामादित्यवत्ज्ञानं प्रकाशयन्ति तत्परं ॥१६॥ तद्बुद्ध
 यस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणः ॥ गच्छत्यपुनरा
 रम्भं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः ॥१७॥ विद्याविनयसंप
 न्नो ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥ शुविचैव श्वपाके च पण्डि

ताः समदर्शिताः ॥ १७ ॥ इहैव तेऽर्जितः संगो येषां साम्ये
 स्थितं मनः ॥ निर्वोदं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते
 स्थिताः ॥ १८ ॥ बाह्यं सरोक्षं सक्तोऽन्तःस्थो विदत्यात्मनि यः
 सुखं ॥ स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षयमश्नुते ॥ १९ ॥
 न प्ररुष्ये त्विमं प्राप्य नोदिजेऽन्त्याप्यचाप्रियं ॥ स्थिर
 बुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ २० ॥ वेदिसं
 स्पर्शान्मोहादुःखयो न्यएव ते ॥ आद्यं तव तत्त्वैः

गीता.
 ३४

३५

वियततेषु रमते बुधः ॥ २१ ॥ शक्नोतीहैव यः सोऽनुं प्रा
 क्शरीरविमोहात् ॥ कामक्रोधो ज्ववं वेगं समुक्तः समु
 रवीतरः ॥ २२ ॥ यो तः सुखांतरा रमस्तथा तज्येति रेव यः
 स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्म नूतोधिगच्छति ॥ २३ ॥ लज्जते
 ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणं किं त्विषा ॥ छिन्नदैर्घ्यं
 नात्मानः सर्वदूतहिते रताः ॥ २४ ॥ कामक्रोधविमुक्ता
 नां यतीनां यतचेतसां ॥ अनितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते वि

दितात्मनां ॥ १६ ॥ अथ न कृत्वा बहिर्बुध्यान् चक्षुश्चैवां
 तरेषु वो ॥ प्राणपानौ समौ कृत्वा नामाभ्यां चरितारिणौ
 १७ ॥ जितेन्द्रियमनोबुद्धिमुनिर्मोक्षपरायणः ॥ विग
 तेष्ठानयः क्रोधो यः सदा मुक्त एव सः ॥ १८ ॥ मोक्षारं यस्तन
 यमां सर्वलोकामेदेष्टारं ॥ गुरुदं स वदन्तानां सात्वतां
 द्योति मृच्छति ॥ १९ ॥ ॥ इति श्री महाभारते वनपर्व
 नीता सप्तविंशतः प्रश्नो विष्णुविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ

नगी.
 ३५

३६

एवार्जुनसंवादे संन्यासयोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥
 ५ ॥ ॥ श्री नगवानुवाच ॥ अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म
 करोति यः ॥ समन्यासी च योगी च न निरग्निरास्त्रियः
 ॥ १ ॥ यं मन्यासमिति प्राकुर्योगं तं विद्विषां उवः नृणां
 सत्पत्तसंकल्पो योगिन्नवति कश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षो
 सुने योगिं कर्मकारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव श
 मः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ महाहिनेन्द्रिया येषु न कर्मसि

नुषकते॥सर्वसंकल्पसंन्यासी योगा रुदस्तदोच्यते
 ४॥उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत्॥आत्मे
 वद्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः॥५॥बंधुरात्मात्म
 तस्तस्य येनात्मैवात्मना जितः॥आत्मात्मनमुत्तु
 त्वेवर्त्ततात्मैव शत्रुवत्॥६॥जितात्मनः प्रशान्तस्य पर
 मात्मा समाहितः॥७॥शीतोष्ण सुखदुःखेषु तथा माना
 यमानयोः॥८॥ज्ञानवित्तानदृष्टात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रि

गीता-
 ३६

३२

यः युक्त इत्युच्यते योगी समलोष्टाश्मकांचनः॥९॥सुहृ
 मित्रा पुत्रास्मीनमध्यस्थ देवबधुषु॥साधुषु पित्र्य
 पेषु समबुद्धिर्विशिष्यते॥१०॥योगी युंजीत मनसमा
 त्मानं रहसि स्थितः॥११॥एकाकी यतचित्तात्मा नीराश
 रपरिश्रयः॥१२॥शुचो देहो प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासन
 मात्मनः॥१३॥नात्कश्चित्तं तनातिनीचं वैलान्जितकुशोत्त
 रं॥१४॥तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा जितचित्तेन्द्रियक्रियः॥

उपविश्यासते मुंज्यायोगमात्मविश्रुधये ॥१२॥ समं
 कायशिरोग्रीवं धारयन् च लं स्थितः ॥ संप्रेक्ष्य नामि
 काग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥१३॥ प्रशान्तात्मा वि
 गतभीर्ब्रह्मचारी ब्रते स्थितः ॥ मनः संयम्य माबिन्दो
 मुक्तश्चासीत्तत्परः ॥१४॥ मुंजे ते वं मदात्मानं योगी
 नियतमानसः ॥ वांति निर्वीणपरमांसं स्त्वामधि
 गच्छति ॥१५॥ तान्पश्यन्तस्तु योगोस्ति न चैकांतमनस्ततः

गीता
 ३७

३७

न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुनः ॥१६॥ युक्ता
 द्वारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबो
 धस्य योगो भवति उरवद्वा ॥१७॥ यदा विनिमुतं चित्तं
 मात्मन्येवावतिष्ठते ॥ निःस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इ
 तु च्यते तदा ॥१८॥ यथा दीपो निवातस्थो नेत गते सोप
 मा स्मृता ॥ योगिनो यत्तच्चित्तं स्पृष्टं जतो योगमात्मन
 ॥१९॥ यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया ॥ यत्र

चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ॥२०॥ सुखमा
त्यंतिकं यत्तु बुद्धिप्राप्तमतींद्रियं ॥ वेत्ति यत्र न चैवायं
स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥२१॥ यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यु
तेनाधिकं ततः ॥ यस्मिन् स्थितो न उः खेः स गुरुणापि
विचाल्यते ॥२२॥ तं विद्या उः खं संयोगं विमोहं योग
संशितं ॥ स निश्चयेन योक्तव्यो योगातिविशिष्टो नर
मा ॥२३॥ संकल्पप्रज्ञवान् कामान् त्यक्त्वा सर्वानि शेष

गीता
३७